

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز تحت عنوان :
Understanding the Lived Experience of Pilgrims of
Arba'een Walk in 2016
(The Contexts of the Arba'een Mega Event Formation)
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

فهم تجربه زیسته زائران در پیاده‌روی اربعین سال ۱۳۹۵ (بسترها و زمینه‌های شکل‌گیری ابررویداد اربعین)

مهديه بد^{۱*}

۱. پژوهشکده نظر، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۲/۰۱ تاریخ اصلاح: ۹۷/۰۶/۱۸ تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۶/۲۷ تاریخ انتشار: ۹۷/۱۱/۰۱

چکیده

فهم شرایط و زمینه‌های شکل‌گیری گردشگری مذهبی بسیار ضروری و با اهمیت است. این پژوهش به مطالعه رویداد اربعین، به‌عنوان یک پدیده منحصر به فرد در حوزه گردشگری مذهبی می‌پردازد و به تأسی از پارادایم تفسیری و با اتخاذ رویکرد تحلیل تماتیک و با بهره‌گرفتن از تکنیک‌های روش تحقیق کیفی (مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، قدم‌زدن عرضی، مشاهده همراه با مشارکت) تلاش می‌کند به فهم تجربه زیسته شرکت‌کنندگان ایرانی در پیاده‌روی اربعین دست یابد و از این طریق سعی در کشف ماهیت، زمینه‌ها و عوامل بسترساز شکل‌گیری رویداد اربعین دارد. یافته‌ها حاکی از آن است که زمینه‌ها و عوامل بسترساز در شکل‌گیری رویداد اربعین چنداسلوبی بوده و حضور گسترده مردم در این راه‌پیمایی‌ها صرفاً به یک عنصر تقلیل پیدا نکرده است. عوامل و زمینه‌های فرهنگی-اعتقادی، اجتماعی-اقتصادی و سیاسی-ملی از مهم‌ترین این زمینه‌ها هستند که تنوع آنها وجه بارز و عامل منحصربه‌فرد بودن این ابررویداد به حساب می‌آید.
واژگان کلیدی: گردشگری مذهبی، اربعین، زمینه، رویداد، زائر.

مقدمه و بیان مسئله

برخی از نمادها و مناسک دینی نسبت به سایر مناسک از اهمیت بیشتری برخوردارند. علت این امر را می‌توان در بسترهای شکل‌گیری حافظه دینی یک اجتماع، و خوانش‌های مختلفی که از نمادهای دینی متفاوت در ادوار مختلف تاریخی به عمل می‌آید، جستجو کرد. قیام امام حسین (ع) و خوانش‌های متعددی که از آن روایت در طول تاریخ به عمل آمده، به امام حسین (ع) و روایت عاشورا رنگ و بویی زنده و پویا بخشیده است و این پویایی را می‌توان در مناسک خاص عزاداری

عاشورا و اربعین نیز مشاهده کرد. در روایت‌های مختلفی که از این واقعه یکسان، متناسب با فوریت‌ها و نیازهای حاکمیت، روشن‌فکران و متن مردم در تاریخ معاصر بازخوانی می‌شود (ابزاری شدن روایت) می‌توان مشاهده کرد که این روایت گاه ابزار «انتقاد» و گاه ابزار «بسیج توده‌ها»، گاه ابزار «سرکوب» و گاه ابزار «مقاومت» می‌شود و این تکرار روایی، ظرفیت‌های این روایت را برای بازتفسیرپذیری در جهت ابقا یا ایجاد منافع اجتماعی-سیاسی اکثریت و اقلیت نشان می‌دهد. شاکله حیات اجتماعی-سیاسی تشیع بر اساس حرکتی برخلاف هژمونی سیاسی غالب شکل گرفته و در طول تاریخ در تعارض با جریان مسلط استمرار یافته است. در

* mahdieh_bod@yahoo.com ، ۰۹۱۲۲۵۴۸۳۹۴

این مراسم پس از مدتی به فراموشی سپرده شد، در نهایت توسط شیخ میرزا حسین نوری مجدداً احیا شد و به عنوان رسم و سنتی نیکو در میان شیعیان نشر یافت. در راستای انجام این مراسم معنوی و روحانی برخی از علما و حتی مراجع تقلید نیز با پای پیاده به کربلا سفر کردند (غرسبان، ۱۳۹۷).

• رویداد^۱

به طور کلی بر سر طبقه‌بندی و تعیین واژگان کلیدی تعاریف رویداد توافق وجود ندارد. می‌توان رویدادها را بر اساس اهدافی که از طریق آن افراد را گرد هم می‌آورند یا بر اساس مظاهر و ویژگی‌های منحصر به فرد هر رویداد تعریف کرد. به طور کلی رویدادها، پدیده‌هایی موقتی هستند که هر کدام در نوع خود به دلیل تعامل بین اجزای رویداد، مردم، سیستم‌های مدیریتی، طراحی، برنامه‌ریزی و اجرا منحصر به فرد هستند و برای استفاده از این تجربه منحصر به فرد، باید در محل آن رویداد حضور داشت تا فرصت تجربه آن را از دست نداد (Zhou, 2007). رویدادها معرف شاخص‌های فرهنگی جامعه برگزارکننده هستند؛ به همین خاطر می‌توانند روند اشاعه فرهنگی و تبادلات بین‌فرهنگی را شتاب بخشد، زیرا در بسیاری از رویدادها، جمعیت کثیری از فرهنگ‌های مختلف حضور می‌یابند و بستری فراهم می‌شود که در آن، اقوامی از فرهنگ‌های گوناگون با یکدیگر در تعامل قرار بگیرند. حتی از این طریق می‌توان فرهنگ و گردشگری را به صورت هم‌زمان اعتلا بخشید (Hussain, 2012). رویدادهای مذهبی گروهی از این رویدادها هستند که همواره توجه طیف گسترده‌ای از جهانیان را به خود جلب می‌کنند؛ رویدادهایی که در حال حاضر اهمیت بسیار بالایی در جذب گردشگر در مقیاس بین‌المللی دارند (Cerutti & Piva, 2015). وکنیک رویداد دینی را این‌گونه تعریف می‌کند: «تجمع در مقیاس بزرگ برای مناسبتی تاریخی و سالگردها» (Vokonic, 1996). در واقع، رویدادهای دینی برای افرادی که انگیزه‌ها و تمایلات دینی غالب دارند و نیز افرادی که به جنبه‌های فرهنگی رویداد دینی علاقه‌مندند، یک عامل جاذب نیرومند محسوب می‌شود. در این‌گونه رویدادها شرکت‌کنندگان بیشتر مداخله‌گرند تا تماشاگر. گتز نیز رویدادهای دینی را گونه‌ای از رویدادهای برنامه‌ریزی شده و زیرمجموعه مراسم فرهنگی قلمداد می‌کند (Getz, 2005). راج گونه‌شناسی دیگری از رویدادها ارائه کرده و همان‌طور که در تصویر ۱ نشان داده شده است، رویدادهای دینی را در یک دسته مجزا قرار می‌دهد (Raj, 2013). چنین تفکیکی نشان می‌دهد که مراسم دینی به یک مدیریت و تجربه گردشگری دینی خاص نیازمند است (Cerutti & Piva, 2015).

این میان، امام سوم شیعیان در مقام یک مبارز و رهبر یک قیام از جایگاه خاصی نزد شیعیان برخوردار بوده و همواره منبع الهام جریان‌های اعتراضی آنان بوده است.

مراسم اربعین را باید در بستر حیات سیاسی-اجتماعی تشیع و ماهیت اعتراضی آن تحلیل کرد. نگاهی به پیشینه برگزاری مراسم اربعین در تاریخ عراق نشان‌دهنده تضادی همیشگی میان حاکمیت سیاسی و اقلیت دینی شیعه است. بعد از رخداد‌های سیاسی-نظامی خاورمیانه و انتقال قدرت حاکمیت عراق به شیعیان، این تقابل از بین رفت و همین امر موجب افزایش مشارکت شیعیان در این مراسم در سال‌های اخیر و تبدیل شدن آن به یک آبرویداد شد.

جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و نمادین و نگرش‌های محلی و تلقی شرکت‌کنندگان از حضور در این رویداد از مؤلفه‌های مهمی هستند که در مطالعات این حوزه تقریباً نادیده گرفته شده‌اند. در همین راستا، با هدف فهم تجربه زیسته زائرین در پیاده‌روی اربعین، می‌توان ابعاد گسترده و معنا و ماهیت این رویداد بزرگ را از زبان شرکت‌کنندگان به عنوان اصلی‌ترین مراجع این پدیده توصیف و تفسیر نمود.

این پژوهش به مطالعه رویداد اربعین، به‌عنوان یک پدیده منحصر به فرد در حوزه گردشگری مذهبی می‌پردازد؛ از این رو، با تلاش برای فهم تجربه زیسته شرکت‌کنندگان ایرانی در پیاده‌روی اربعین، سعی در استخراج و تحلیل زمینه‌ها و عوامل بسترساز شکل‌گیری رویداد اربعین دارد. زیرا زمینه‌ها، عوامل و انگیزه‌های محرک مسافران است که مشخص می‌کند سفر آنها دارای چه ماهیت و معنایی است.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

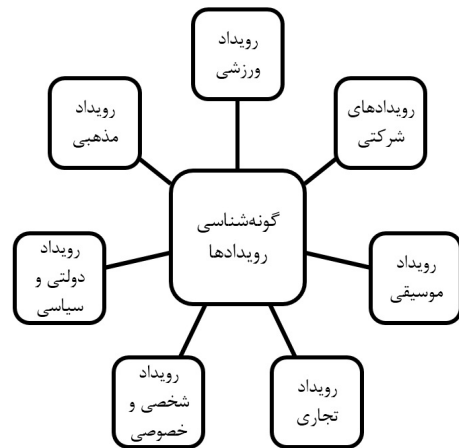
• پیاده‌روی اربعین

از دیدگاه برخی از علما و فقها مبناى تاریخی مراسم اربعین ورود اهل بیت به کربلا در اولین اربعین حسینی (سال ۶۱ ه.ق.) و دفن سرهای کشته‌شدگان نبرد کربلا در کنار بدن‌هایشان بوده است. بسیاری از مورخین شیعه و اهل سنت نیز بر این عقیده‌اند که مبناى بزرگداشت این روز ورود جابر و عطیه به کربلا است (مطهری، ۱۳۶۳: ۳۰). قدمت پیاده‌روی اربعین به بلندای تاریخ شیعه است و این مراسم توانسته است در طول سالیان طولانی ضمن حفظ وحدت شیعه، عامل تحولاتی در تاریخ عراق و مسلمانان نیز بشود. بنیان‌گذار اصلی این حرکت که تاکنون دوام دارد، شیخ انصاری است که این حرکت را به عنوان رسم و نمادی برای شیعیان معرفی کرد. هرچند

طبقه‌بندی‌های مختلفی از گردشگری مذهبی وجود دارد، اما نیمین در یک دسته‌بندی جامع، گردشگری مذهبی را به چهار دسته توره‌های زیارتی، سفرهای تبلیغی، رویداد دینی و سفرهایی با هدف کسب تجربه گروهی دسته‌بندی می‌کند.

عنصر سرگرمی از طریق تفریح، بازی و در واقع خوشحال کردن افراد در حین سفر مذهبی از بخش‌های بسیار مهم برنامه‌های سفر مذهبی به شمار می‌رود و این موارد در بهترین حالت و به صورت تضمینی در سفرهای مبتنی بر تبادل گروهی اتفاق می‌افتد. آنچه در این سفرها مهم است، وجود زبان مشترک برای عبادت یا سخنرانی توسط سخنرانان است (Nieminen, 2012: 18). ترجیح «مسیر» بر مقصد ویژگی بارز برخی از سفرهای دینی-معنوی است که نوعی سلوک را به ذهن رهجویان متبادر می‌کند. «سفر مسیرمحور» عنوانی است که نگارنده برای اشاره به این دسته از سفرها به کار می‌برد. سفرهایی که در آنها خود فرآیند سفر در مرکز توجه است و یا دست‌کم پیمودن مسیر سفر قسمت عمده‌ای از مراسم دینی به شمار می‌رود و گویی مسیر سفر رنگ و بویی مقدس به خود گرفته و حضور در پیاده‌روی و پیمودن مسیر موردنظر صیغه مناسبی به خود می‌گیرد. سفرهای زیارتی در مسیر سانتیاگو د کامپوستلا^۲ و نیز پیاده‌روی اربعین را می‌توان از نمونه‌های این دسته از سفرها دانست که در قالب ادبیات گردشگری اسلامی قابل بحث و بررسی است.

مطالعات انجام‌شده در حوزه پدیده اربعین را می‌توان در چند دسته تقسیم‌بندی کرد. دسته اول که حول محور روایت‌ها و تفسیرهای مرتبط با واقعه کربلا و عاشورا و اربعین هستند و تأکید آنها بیشتر بر جنبه‌های روایی دینی (شیرازی، ۱۳۹۳؛ ابادری، ۱۳۹۳؛ قاضی طباطبایی، ۱۳۶۸؛ گلی‌زواره، ۱۳۹۳) و سیاسی است. از جمله این تحقیقات که امروزه بحث سیاسی در آنها بسیار پررنگ‌تر است می‌توان به مطالعه محمدی و همکاران، که به تأسی از راه‌پیمایی اربعین به بازتعریف ژئوپلیتیک شیعه پرداخته است و ابعاد سیاسی این پدیده را تشریح نموده است، اشاره کرد (محمدی، سلیم‌نژاد و احمدی، ۱۳۹۶). دسته دوم به موضوعات اجتماعی و فرهنگی و درس‌هایی که باید از عاشورا و اربعین آموخت پرداخته‌اند (حسینی‌جلالی، ۱۳۹۳؛ زارع خورمیزی، ۱۳۹۳) که البته مطالعات اجتماعی‌ای از این دست می‌تواند بیشتر محل توجه قرار گیرد. دسته سوم از مطالعات به حوزه گردشگری مذهبی برمی‌گردد که جامعه ایرانی بنا بر ماهیت و وجود ظرفیت‌های فرهنگی مذهبی از این

تصویر ۱. گونه‌شناسی رویدادها. مأخذ: Raj et al., 2013.

• گردشگری مذهبی

یکی از قدیمی‌ترین اشکال سفر را می‌توان گردشگری مذهبی و زیارتی دانست. طبق آمار، سالانه ۳۰۰ میلیون زائر در اقصی نقاط جهان به سیاحت می‌پردازند که ۲۹ میلیون نفر از آنها را گردشگران مذهبی بین‌المللی تشکیل می‌دهند. زیارت، جشن‌های مذهبی، اعتکاف و ... از مصداق‌های این‌گونه گردشگری است (Sharpley & Jepson, 2011). گردشگری مذهبی، به طور کلی، با محوریت گرایش به امر متعالی و تقدیس نمادهای دینی انجام می‌گیرد. غالباً این سبک گردشگری با بازدید و یا مشارکت در شعائر دینی، گردهمایی‌های دینی و مراسم آیینی خاص توسط زائران و گردشگران همراه است. عموماً گردشگری مذهبی در قالب تجمعی پیرامون یک مکان مقدس سامان می‌یابد.

در گردشگری مذهبی علاوه بر بازدید و زیارت اماکن مقدس و انجام سایر مناسک، حضور در کنفرانس‌های دینی و سایر رویدادهای فرهنگی و تجربه هنر، فرهنگ، سنت و معماری دینی نیز مدنظر گردشگران قرار می‌گیرد. از این رو مرز مشخصی بین «گردشگری دینی» و «زیارت» وجود ندارد و مطالعات زیادی گردشگری مذهبی و زیارت را با هم مقایسه کرده‌اند. پژوهشگران، زیارت را به عنوان مراجعت به مکانی، با اهمیت دینی، به منظور انجام مراسم و آداب و رسوم دینی و یا برآوردن یک نیاز روحی مبتنی بر معنویت یا ایمان دینی تعریف کرده‌اند. این در حالی است که کنش‌های دین‌مدارانه گردشگران هم به زائران و هم به گردشگران شباهت دارد (فیروزجائیان، یوسفی و میرمحمدتبار، ۱۳۹۳: ۱۴۶). لذا گردشگری مذهبی را می‌توان به عنوان نوعی از سفر تعریف کرد که حد فاصل زیارت و گردشگری است.

منطقه به صورت عام دارد و کنشگران اجتماعی-فرهنگی جامعه شیعی همواره تأثیرات مهمی را در حفظ و تبدیل آن به یک ابررویداد داشته و کوشیده‌اند از ظرفیت نمادین و معناساز قیام عاشورا مناسبت‌سازی کنند.

آنچه در پی انجام مصاحبه‌ها و خودمردم‌نگاری‌ها در پیاده‌روی اربعین به دست آمده، بعد از انجام فرآیند کدگذاری و مفهوم‌سازی گزاره‌های بیان‌شده از سوی مشارکت‌کنندگان در بحث و گفتگو با محقق، در قالب جدول ۱ ارائه شده است. این جدول نشان می‌دهد که زمینه‌ها و عوامل بسترساز در شکل‌گیری رویداد اربعین چند اسلوبی بوده است و حضور گسترده مردم در این راه‌پیمایی‌ها صرفاً به یک عنصر سیاسی ختم نمی‌شود؛ بلکه فهم و معنایی چندگانه را برای ابررویداد اربعین ذکر کرده‌اند و همین تنوع و چندگانگی ماهیت حضور مردم در چنین اجتماع گسترده‌ای وجه بارز ابررویداد و منحصر به فرد بودن آن تلقی می‌شود. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که سه زمینه و عامل بسترساز اصلی (زمینه‌های فرهنگی-اعتقادی، اجتماعی-اقتصادی و سیاسی-ملی) موجبات حضور مردم در این ابررویداد را فراهم آورده است که در ادامه شرح تفصیلی آنها ذکر خواهد شد.

• زمینه‌های فرهنگی-اعتقادی

در طی مطالعه میدانی به‌عمل‌آمده و مصاحبه با زائران اربعین بیشتر از هر عنصری بر مقوله‌های فرهنگی-اعتقادی تأکید شده است. غنای روایی و ظرفیت‌های حماسه امام حسین(ع) برای بازخوانی و باز تفسیر آن به اندازه‌ای است که طیف‌های مختلف جامعه، از نخبگان سیاسی گرفته تا دولت‌مردان و از عامه مردم گرفته تا روشنفکران، هر یک به نحوی با امام حسین(ع) ارتباط برقرار کرده و ناگزیر از تعریف جایگاه خود نسبت به آن بوده‌اند. این آرزواندیشی در سخنان برخی از مصاحبه‌شوندگان نیز منعکس شده است؛ به طوری که با کشیدن بار سختی‌ها و مرارت‌های سفر کربلا گویی آنان با امامشان در روز عاشورا هم‌ذات‌پنداری می‌کنند و به پلایش معنوی و صفای باطنی می‌رسند. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان اشاره کرده‌اند که چگونه رنج و مرارت‌های سفر را تحمل کرده‌اند. رنج‌هایی که نه تنها آنان را از ادامه‌دادن به پیاده‌روی منصرف نکرده، بلکه اشتیاق آنان را بیشتر کرده و باعث شده با حسی از معنویت و تشدید عواطف دینی راه مقصد را در پیش گیرند. یکی از مشارکت‌کنندگان این تجربه خود را چنین بازگو می‌کند:

«واقعاً هم زانوم درد می‌کرد و هم پاهام و کمرم چون نداشت، ولی قشنگ حس می‌کردم یه نیرویی من رو

مزیت برخوردار است (خوشخو و بد، ۱۳۹۵؛ مافی و سقایی، ۱۳۸۸؛ شفیعا و درودیان، ۱۳۹۶). اما آنچه که امروزه می‌توان از آن به عنوان یک ابررویداد در حوزه گردشگری یاد کرد، رویداد اربعین است که چند سالی است بسیار مورد توجه جهانیان قرار گرفته و موجب بروز پیامدهای آشکار در عرصه سیاسی و اجتماعی شده است. در زمینه چنین پیامدهایی مطالعاتی با رویکرد پیامدمحور و تأثیر این رویدادها بر جوامع میزبان انجام شده است (Bagiran, 2016; Kim & Petrick, 2005; Kim, Gursoy & Lee, 2006; Fredline & Faulkner, 2000; Jeong, 1998).

روش انجام پژوهش

برای اجرای این پژوهش از پارادایم تفسیری و از رویکرد تحلیل تماتیک استفاده شد، زیرا این پژوهش، پژوهشی توصیفی، کیفی، بازتابی و تفسیری است و متعهدانه در پی فهم ماهیت تجارب مشترک کنش‌گران است. برای بررسی ادبیات نظری و تجربی از مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای و برای جمع‌آوری اطلاعات میدانی، از روش مردم‌نگاری (و همچنین اتواتنوگرافی یا خودمردم‌نگاری)^۳ استفاده شده است. ابزارهای مورد استفاده برای جمع‌آوری اطلاعات میدانی شامل مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختاریافته، مشاهده همراه با مشارکت مستقیم و در طی سفر و حضور در پیاده‌روی (قدم‌زدن عرضی) با هدف بررسی موضوع مورد مطالعه در جامعه هدف است. این پژوهش مسیر مسیر نجف تا کربلا را مورد بررسی قرار داده و در بازه زمانی ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۵ انجام پذیرفته است. با توجه حساسیت‌برانگیز بودن مسئله، محقق از روش نمونه‌گیری غیراحتمالی با روش تعددی یا قضاوتی و روش نمونه‌گیری انباشتی^۴ استفاده کرده است و سعی شده است با رجوع به خود واقعیت و حذف پیش‌داوری‌ها، اقدام به انجام مصاحبه‌های موردی و حضور در بحث‌های گروهی، به ماهیت و معنای پیاده‌روی اربعین دست پیدا کند. با انجام مصاحبه‌ها، فرآیند کدگذاری و استخراج کدها از گزاره‌های ذکرشده از سوی شرکت‌کنندگان در بحث آغاز شد و بعد از انجام هر مرحله از کدگذاری، فرآیند مقوله‌بندی کدها در طبقات مشابه و متمایز تا زمان رسیدن به کدهای تکراری و اشباع نظری ادامه پیدا کرد.

چارچوب مفهومی (بحث)

شکل‌گیری ابررویداد اربعین به صورت مستقیم و غیرمستقیم ریشه در مسائل اجتماعی-فرهنگی و سیاسی جامعه عراق و ایران به صورت خاص و جوامع شیعی

جدول ۱. مفاهیم و کدهای استخراج شده از مصاحبه‌ها. مأخذ: نگارنده.

ردیف	مفاهیم	کدهای اولیه استخراج شده از مصاحبه‌ها
۱	زمینه‌های فرهنگی-اعتقادی	<p>مستحب و واجب دانستن سفر به اماکن مذهبی کسب هویت معنوی توصیه‌های روایات و احادیث آمزش و رسیدن به خلوص تعلق دینی-اعتقادی پاسخ به نیازهای معنوی نذر کردن پیاده‌روی و طلب رفع حاجات زیبایی‌شناسی رنج و ظرفیت‌های امام حسین (ع) بزرگداشت عاشورا قداست امام حسین (ع) تجدید میثاق با آرمان‌های امام حسین (ع)</p>
۲	زمینه‌های اجتماعی-اقتصادی	<p>تقویت روابط اجتماعی افزایش عناصر سرمایه اجتماعی احیای انجمن‌ها و شبکه‌های هم‌پیوندی دینی حس باهم‌بودن تقویت انسجام اجتماعی افزایش انگیزه مشارکت در فعالیت‌های خودسازی کسب هویت اجتماعی جدید و مشروع تخلیه روحی و روانی و کسب آرامش تجربه سفر به یک اجتماع مذهبی دیگر کنجکاوی و کسب آگاهی دینی بیشتر وجود یک خیزش و حس جمعی همراه با هیجان گریز از روزمرگی ارزان و به‌صرفه‌بودن هزینه‌های سفر تأمین نیازهای اولیه احساس امنیت اجتماعی</p>
۳	زمینه‌های سیاسی-ملی	<p>تقویت بسترهای صلح‌آمیز دینی-سیاسی احیای هویت فراملی شیعیان همگرایی منطقه‌ای در برابر رقبای سیاسی افزایش حس هویت و اقتدار ملی تقویت مناسبات با کشورهای شیعی قدرت‌نمایی بین‌المللی در بحث مدیریت منطقه و مبارزه با تروریسم ثبات سیاسی امنیت در عراق کسب هویت مشروع سیاسی</p>

تحت تأثیر خود قرار نداده‌اند و چنین پتانسیلی در طول تاریخ موجب شکل‌گیری یک «میل جمعی به کنش عزادارانه» در رابطه با واقعه کربلا در میان ایرانیان شده است؛ اجتماع‌یابی‌ای که ابتدا در قالب راه‌اندازی دسته‌های عزاداری در کشور نمود پیدا کرد و سپس در سطحی گسترده مسیر واحد و مقصد یگانه‌ای را برای خود برگزید و ابررویدادی خلق کرد که از حیث کثرت و شمار مشارکت‌کنندگان در جهان کم‌نظیر است.

در واقع چنین رویدادی توانسته است به بازترسیم موجودیت و هویت شیعی در ابعاد بین‌المللی کمک کند. بنا بر اظهارات مصاحبه‌شوندگان در این اجتماع بزرگ

به جلو می‌بره تو گوشم می‌گه بیا ... هیچ‌جا تو عمرم همچین حسی نداشتم. هر وقت دیگه از خستگی و درد زانو نمی‌دونستم چیکار کنم، امام حسین رو تجسم می‌کردم که چی کشیده و واسه نجات اسلام و به خاطر امتش چقدر سختی کشیده و حالا من به خاطر زیارتش نمی‌تونم یه مسیر رو طی کنم؟ واقعاً هر وقت فکر می‌کردم به امام حسین، کلاً همچین افکاری بهم اراده می‌داد زیاد» (زائر زن، ۳۱ ساله).

عامل دیگر جذابیت و ظرفیت‌های امام حسین (ع) و واقعه کربلا در بسیج شیعیان است؛ تا جایی که هیچ‌کدام از دیگر امامان تا این حد عواطف دینی شیعیان را

کربلا اومده بودیم. دیدم داره گریه می‌کنه. خوب دوباره چی شده بابا، من حامله شدم، مثبت بوده. بعد از ۷-۸ سال دکتر آقا جواب می‌ده. فقط آدم دلش باید پاک باشه» (زائر مرد، ۶۸ ساله).

• زمینه‌های اجتماعی-اقتصادی

برخی از مصاحبه‌شوندگان نیز برای ابراز اجتماعی هویت خویش به اجتماع گردآمده در پیاده‌روی اربعین پیوسته و میل به اجتماع‌یابی و تعلق گروهی را در مراسمی نظیر عزاداری‌های ایام محرم و مراسم اربعین مرتفع می‌سازند. تجربه ناموفق در اجتماعی‌شدن و احساس نیاز به شناخته‌شدن به عنوان عضوی از یک گروه مرجع تثبیت‌شده و تمایل به همبستگی با دیگر اعضای گروه مرجع — که در بحث از رویداد اربعین، گروه مرجع همانا اجتماع شیعی است — و هویتی که افراد از گروه کسب می‌کنند، این افراد را به عضویت در آن سوق می‌دهد. هویتی که افراد از عضویت در این گروه کسب می‌کنند یک هویت دینی منسجم و مشترک است که بسان یک عامل جاذب بسیاری از شیعیان ایران را به سوی مشارکت در مراسم موجود در فرهنگ شیعه جذب می‌کند و در قسمت مربوط به دلایل دین‌دارانه مشارکت‌کنندگان تحت عنوان «هویت مذهبی و بازتاب هویت‌یابی جمعی شیعیان در ابعاد منطقه‌ای و جهانی» به اختصار بدان پرداخته شد. برای برخی از مصاحبه‌شوندگان، حضور در میان خیل زائران و احساس همبستگی با آنان حس مطلوبی را در ایجاد می‌کرده است؛ زیرا پس از آن پذیرفته‌شدن و عضویت خود را در یک گروه مرجع بیش از پیش حس می‌کرده‌اند و از خرسندی‌های مربوط به تعلق به اجتماعی برجسته‌تر، نقش‌پذیری در آن و هویت‌یابی از چنین اجتماعی بهره‌مند می‌شده‌اند.

«مدت‌ها بود دوست داشتم من رو به یه چیزی بشناسن. مثلاً... چه می‌دونم، برچسب مارکسیست به من چسبیده شه؛ برچسب فمینیست به من چسبیده شه؛ یه چیزی داشته باشم که به بقیه بگم ببینید! من اینم! وقتی رفتم کربلا و با آدمای جدیدی اونجا دوست شدم که من رو از خودشون می‌دونن این حس به وجود اومد. به خودم گفتم ببین! تو متعلق به اینجایی. تو یه اربعینی هستی. کاری هم ندارم، من همین الان هم نماز نمی‌خونم ولی اون فضا من رو گرفت. الان والپیپر گوشیم مال اربعینه؛ تا چند وقت پیش عکس تلگرامم واسه اربعین بود. خیلی وقتا سعی می‌کنم چیزایی که از آدمای اونجا یاد گرفتم رو تو زندگیم پیاده کنم... هر سال هم قصد دارم شرکت کنم. چند نفر رو هم راضی

می‌توان این ابرویداد را به نوعی یک «صف‌آرایی هویتی» در مقابل سایر هویت‌های دینی جهانی دانست. اجتماعی با هویت مذهبی در چنین سطحی می‌تواند شور و وجد بسیاری از شیعیان را — که از یک «ما»ی جمعی قوی از نظر مذهبی برخوردارند — برانگیزد و انگیزه حضور آنان را برای مشارکت در برگزاری رویداد اربعین بیشتر کند. برخی از مشارکت‌کنندگان به احساس تعلق اشاره کرده‌اند که از حضور در میان اجتماع راهپیمایان اربعین به دست آورده‌اند برای نمونه، یکی از مصاحبه‌شوندگان اظهاراتی دارد که نشانگر «تعلق هویتی به رویداد اربعین» است:

«اینکه می‌بینم این‌قدر رسانه‌های جهان انعکاس می‌دن اربعین رو خیلی به خودم به عنوان یه شیعه افتخار می‌کنم. احساس می‌کنم شیعه بعد از قرن‌ها به جایی که حقش بوده و ازش سلب شده داره می‌رسه. اینکه حتی غیرمسلمونا هم از خداشونه بیان تو اربعین شرکت کنن خودش باعث می‌شه یه شیعه سرش رو بلند بگیره و با افتخار بگه من شیعه‌م... ما تونستیم بزرگ‌ترین تجمع رو در سطح دنیا داشته باشیم بدون اینکه خونی از دماغ کسی بیاد. کجا غربیا تونستن این‌قدر متمدن برخورد کنن» (زائر ایرانی، ۴۸ ساله).

یکی دیگر از دلایل دین‌مدارانه مشارکت‌کنندگان برای شرکت در مراسم اربعین برآورده‌شدن حاجات و توسل به شخصیت‌های مقدس برای رفع مشکلات و رسیدن به خواسته‌هایشان است. تعدادی از مشارکت‌کنندگان به وجود برخی از مشکلات در زندگی خود اشاره می‌کرده‌اند و بر اساس ذهنیت و جهان‌بینی دین‌دارانه‌شان مجرای تحقق خواسته‌هایشان را در توسل به امام حسین (ع) می‌دیدند. یکی از مصاحبه‌شوندگان تجربه خود را از توسل و حاجت‌طلبی زائران چنین بیان می‌کند:

«داشتم می‌رفتم کربلا پیرارسال همین عادی، تو خونه یه دفعه دیدم عروسی که هیچ وقت بغل من نمی‌اومد و گریه نمی‌کنه من رو گرفت بغل و گریه کرد. گفتم بابا چرا گریه می‌کنی، برای چی آخه؟ «میم» گفت بابا اینا رفتن دکتر همه جا، دکتر جوابشون کرده، همه آزمایشی دادن، بچه‌دار نمی‌شن، تموم. وای بر ما. زدم تو سرم. گفتم بابا من آقا دارم، سرور دارم، تو رفتی دکتر؟ ما دکتر داریم خودمون. به خود امام حسین رفتم کربلا، پای ضریح قسم زهراشون دادم، یک میلیون هم نذر زینب کردن بچه‌های یزد، گفتم برم اونجا یک میلیون رو بدم. اومدم ایران وقتی هم میام می‌رم مشهد دوباره برگشتم تو حسینیه هیئت. داشتم می‌رفتم که یه دفعه دیدم عروسم داره گریه می‌کنه. حالا ۲۵ روز بود ما از

کردم بیان» (زائر زن، ۲۳ ساله).

در نبود عرصه‌ای برای شرکت در مراسم، جشن‌های عمومی، کارناوال‌ها، فستیوال‌ها و سایر برنامه‌های فرهنگی عمومی در ایران که باعث تجمع هیجان‌های جمعی افراد شده و ابراز اجتماعی افراد را در اجتماعات و مراسم جمعی با دشواری روبه‌رو کرده است، می‌توان گفت که ابرویداد اربعین با تنوعات فرهنگی-محیطی مسحورکننده و هیجانانگیز خاص خود و میزان بالای تجربه‌های بینافرهنگی غریب، غیرقابل پیش‌بینی، هیجان‌انگیز و جذابی که به گردشگران عرضه می‌کند توانسته است جایگزین مناسبی برای کنش‌گران اجتماعی در ایران باشد. تعدادی از مصاحبه‌شوندگان در بحث از علل گرایش به سفر اربعین در سخنان خود به‌خوبی نشان داده‌اند که چگونه «میل به فرار از کسالت و روزمرگی و تمایل به تجربیات جدید، کسب نشاط اجتماعی، میل به تجربه‌ی جذابیت‌های سفر به فرهنگ و سرزمینی ناآشنا و ...» آنان را به سوی سفر اربعین کشانده است. برای مثال در ادامه قسمتی از سخنان یکی از مصاحبه‌شوندگان نقل می‌شود:

«خیلی چیزا شنیده بودم از اربعین تو عراق. اینکه یه نفر تو رو تو خونه‌ش مهمون کنه و غذاهای ایرانی و عراقی واست بپزه خیلی واسم جالب بود. دوست داشتم برم از نزدیک ببینم. واقعا هم همین‌طور بود وقتی رفتم. خیلی هیجان‌زده بودم. اصلاً از وقتی وارد خاک عراق شده بودم هیجان داشتم تا وقتی وارد ایران شدم. هر دفعه یه چیز باحال می‌دیدم که تا حالا ندیده بودم. اینکه یه نفر پات رو بشوره و ماساژت بده، یا دیدن اون همه آدم که هرکدوم از یه جا اومده بودن. از سفر که برگشتم تا چند هفته شارژ شارژ بودم. از اون حالت کسلی درم آورد. اینش خیلی برام خوب بود. خاطره‌ی خوبی برام ساخت» (زائر، ۲۸ ساله).

از دیگر جذابیت‌های سفر اربعین به زعم قاطبه‌ی مصاحبه‌شوندگان پایین‌بودن هزینه‌های سفر اربعین در قیاس با سایر سفرها است. امکانات و سرویس‌های رفاهی-خدماتی رایگان و عرضه‌ی بسیاری از کالاها و اقلام مورد نیاز سفر در مسیر راه‌پیمایی رضایت‌خاطر تمامی مصاحبه‌شوندگان را در پی داشته است. میهمان‌نوازی عراقی‌ها و غلبه‌ی فرهنگ زائرسالاری بر تعاملات میان عراقی‌ها و مسافران این رضایت را تشدید کرده است. این عوامل شهرت و تصویر ذهنی مناسبی را برای ایرانیان ایجاد کرده است و این نکته را می‌توان مهم‌ترین عامل افزایش شمار زائران در دوره‌های اخیر برگزاری این رویداد دانست. شخصی که از خدمات مذکور استفاده کرده است

تجربه خود را چنین بازگو می‌کند:

«آره تو موکب‌ها مثلاً می‌رفتی همه‌چی حالا فراوونی بود، حتی فکر سیم شارژرش رو هم کرده بودن که اگر مثلاً من نوعی گوشیم سامسونگ یا آیفون یا هرچی بود، سیم شارژش هم بود، جاش هم بود، حالا همه‌چی فکرش رو کرده بودن می‌رفتی، تو موکب که می‌رفتی جورباتو می‌شستن کفشاتو تمیز می‌کردن. گفت چی بیارم، گفتم هیچی نیار. تا رفتم دیدم یه کوله‌پشتی و یه پتو هم پیچیده. همون پتویی که گفتم تو موکب همون‌جا هم گذاشتیم موند، چون اصلاً لازم نبود» (زائر زن، ۲۳ ساله).

• زمینه‌های سیاسی-ملی

بسیاری از کشورها برای رسیدن به اهداف مختلفی چون کسب پرستیژ، جلب توجه، و رونق تجارت، عضویت ملی رویدادها را پیگیری می‌کنند. در این راستا دولت‌ها می‌توانند براساس نیاز اقتصادی یا در جهت اعتلای اقتصادی رویدادهایی را خلق یا برگزار کنند، یا براساس مقتضیات خاص هر کشور ممکن است برای فرار از بحران مشروعیت از رویدادها به عنوان یک عنصر مشروعیت‌بخش استفاده کنند، یا در جهت تقویت هویت ملی برای کشورهای که با بحران هویت ملی و سرخوردگی اجتماعی مواجه هستند، رویدادها می‌توانند نقش ترمیمی و مثبتی داشته باشند. هر چقدر وسعت رویدادها بزرگ‌تر باشد (کمی-کیفی) تأثیر آنها بیشتر است. بسیاری از مصاحبه‌شونده‌ها بر این باور بودند که رویداد اربعین در واقع عاملی برای «مشروعیت‌بخشی به حکومت‌های اسلامی در جهت کسب پرستیژ بین‌المللی» است؛ مصاحبه‌ها حاکی از این موضوع بود که رویداد اربعین برای دولت‌ها و حکومت‌های اسلامی به نوعی بستری برای «مشروعیت‌بخشی» محسوب می‌شود. این رویداد، پتانسیل مورد نیاز را برای جلب حمایت دولت‌ها و سازمان‌های رسمی کشورهای شرکت‌کننده فراهم می‌کند. پس از فروپاشی دولت و قدرت مرکزی عراق، کشور عراق عملاً با بحران هویت ملی-اجتماعی مواجه شد. به وجود آمدن گروه‌های تندرو تروریستی مانند داعش در منطقه موجب شد عراق خود به عنوان یک کاتالیزور در ساختن یک جبهه متحد در برابر این گروه‌ها عمل کند و همین عامل برخی کشورهای منطقه و دولت عراق را متوجه گسترش و عمق‌بخشی به یک مراسم محلی مانند رویداد اربعین ساخت.

«رویداد اربعین در این سال‌ها از لحاظ کمی رشد فراوانی داشته خود عراق چه تأثیری داشت؟ دولت چه نقشی داره؟ دولت نقش امینی داره، جا و مکان،

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر در راستای فهم تجربه زیسته زائران پیاده‌روی اربعین و با هدف استخراج و تحلیل زمینه‌ها و عوامل بسترساز شکل‌گیری این رویداد انجام گرفته است. تحقیقات انجام‌شده داخلی بیشتر حول محور روایت‌ها و تفسیرهای مرتبط با واقعه کربلا و عاشورا و اربعین بوده و بیشتر بر جنبه‌های روایی دینی و سیاسی این واقعه تأکید داشته‌اند و یا تحقیقاتی بوده‌اند که بیشتر ابعاد سیاسی این رویداد را مورد مطالعه قرار داده‌اند یا به موضوعات اجتماعی و فرهنگی و درس‌هایی که بایستی از عاشورا و اربعین آموخت پرداخته‌اند، اما در این پژوهش با روشی متفاوت از تحقیقات مذکور (روش کیفی و میدانی)، فهم تجربه زیسته زائران پیاده‌روی اربعین به عنوان انگیزه‌های این ابررویداد از رویکرد گردشگری دینی مورد مطالعه قرار گرفته است.

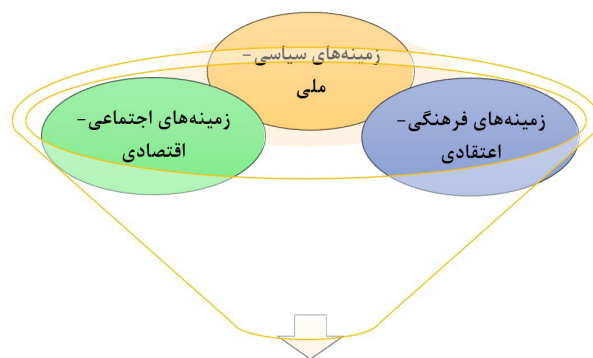
برخلاف تحقیقات پیشین خارجی (Bagiran, 2016; Kim & Petrick, 2005; Kim, Gursoy & Lee, 2006; Fredline & Faulkner, 2000; Jeong, 1998) که بیشتر به اثرات گردشگری مذهبی پرداخته‌اند، در این تحقیق، مطالعه رویداد اربعین، به‌عنوان یک پدیده منحصر به فرد در حوزه گردشگری مذهبی در نظر گرفته شده است که تابع انگیزه‌ها و زمینه‌هایی بوده است. بنابراین تأکید اصلی پژوهش حاضر بر مسئله زمینه‌ها و روایت‌های مورد اشاره شرکت‌کنندگان در رویداد اربعین بوده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که زمینه‌ها و عوامل بسترساز در شکل‌گیری رویداد اربعین از نظر مشارکت‌کنندگان در این رویداد، صرفاً به یک عامل تقلیل پیدا نکرده و تابع عوامل متعدد و در واقع چنداسلوبی بوده است، به طوری که با توجه به مصاحبه‌های انجام شده و کدگذاری آنها، سه بُعد کلی به عنوان زمینه‌های اصلی این رویداد استخراج گردید که شامل زمینه‌های فرهنگی و اعتقادی، زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی و زمینه‌های سیاسی و ملی بوده است. با توجه به فراوانی کدها، در میان این ابعاد، زمینه‌های فرهنگی و اعتقادی از نظر زائران در اولویت بوده است. از مؤلفه‌های این بعد می‌توان به علل و دلایلی اشاره کرد که از نظر زائران و مصاحبه‌شوندگان دارای بیشترین اهمیت بودند که برخی از آنها عبارت‌اند از: کشیدن بار سختی‌ها و مرارت‌های سفر کربلا برای هم‌ذات‌پنداری با امام حسین؛ تقلیل احساس گناه و بخشوده‌شدن ناشی از این سفر، برآورده شدن حاجات و نیازها و به تاسی از احادیث و روایات بزرگان دینی. دومین بعد بسترساز این سفر دینی،

بنیاد کار خوبی که دولت کرد، دستور داد کل مدارس در اربعین در اختیار زائرین قرار بگیرد» (زائر ایرانی و موکب دار، ۲۸ ساله).

نقش کشور ایران نیز در تبدیل‌شدن رویداد اربعین به یک ابررویداد، بر اساس تجربیات و گزارش‌های مشارکت‌کننده‌ها و مسئولین ایرانی، نقشی پررنگ و حائز اهمیت است. مسائل منطقه‌ای بحران در سوریه و عراق و لیبی و رقابت با عربستان خود می‌تواند عاملی در جهت خواست حکومت ایران برای تقویت رویداد اربعین و همچنین برای «تقویت همگرایی منطقه‌ای در برابر رقبای سیاسی» باشد.

مصاحبه‌شونده‌ها بر این نکته تأکید داشتند که رویداد اربعین بستری برای «قدرت‌نمایی بین‌المللی در بحث مدیریت منطقه و مبارزه با تروریسم» نیز تلقی می‌شود؛ زیرا به وجود آمدن «ثبات سیاسی و امنیت در عراق» و ترویج و تبلیغ رویداد اربعین عاملی مؤثر در «تقویت بسترهای صلح‌آمیز دینی-سیاسی برای شیعیان» است. بسیاری از مصاحبه‌شونده‌ها حضور در رویداد اربعین را به‌عنوان تکلیفی سیاسی-دینی و ملی تلقی می‌کردند و تأکید بر هرچه باشکوه‌تر برگزارشدن آن داشتند. بنا بر توصیف و تفسیر آنها رویداد اربعین می‌تواند به «احیاء هویت فراملی شیعیان» کمک کند و «مناسبات و روابط سیاسی کشورهای شیعی را تقویت بخشد»؛ این موضوعات به نوعی از جمله مهم‌ترین زمینه‌ها و عوامل بسترساز شکل‌گیری ابر رویداد اربعین بوده است. البته مسائل و موضوعات متفاوت دیگری در این زمینه می‌توان مطرح کرد و آن هم مستلزم گسترده‌تر کردن دامنه مطالعات در باب این موضوع است.

به طور کلی می‌توان انگیزه‌ها و زمینه‌های اصلی ایجاد ابررویداد اربعین را مطابق تصویر ۲ این‌گونه نشان داد:

زمینه‌ها و عوامل بسترساز شکل‌گیری رویداد پیاده‌روی اربعین

تصویر ۲. زمینه‌ها و عوامل بسترساز شکل‌گیری رویداد پیاده‌روی اربعین. مأخذ: نگارنده.

۳. حضور خود محقق در فرآیند گردآوری اطلاعات و تجربه زیسته در پیاده روی اربعین به نوعی استخراج و کشف معنا و ماهیت این پدیده را تسهیل کرده است. ۴. Snowball Sampling
۵. برای ناشناخته ماندن هویت مصاحبه‌شوندگان از حرف اول اسمشان به جای نام کامل آنها استفاده شده است.

فهرست منابع

- آقاجانی، معصومه و فراهانی‌فرد، سعید. (۱۳۹۴). گردشگری مذهبی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی ایران). فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ۳ (۹): ۴۳-۶۶.
- ابادری، عبدالرحیم. (۱۳۹۳). پیاده‌روی اربعین حسینی در سیره و سخن بزرگان. فرهنگ زیارت، ۵ (۱۹-۲۰): ۱۴۹-۱۶۸.
- حسینی جلالی، سید محمدرضا. (۱۳۹۳). نقش اربعین در احیاء یاد عاشورا و گسترش نهضت امام حسین (ع). فرهنگ زیارت، ۵ (۱۹-۲۰): ۷۵-۸۴.
- زارع خورمیزی، محمدرضا. (۱۳۹۳). اربعین‌های خونین. مجموعه مقالات اربعین. جمع‌آوری شده توسط جمعی از نویسندگان. قم: پژوهشکده حج و زیارت.
- شفیعا، سعید و درودیان، محمدجواد. (۱۳۹۶). درک معنویت در رویداد پیاده‌روی اربعین حسینی: براساس تجربه میدانی. اولین همایش بین‌المللی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پاک. همدان.
- شیرازی، امین. (۱۳۹۳). جایگاه زیارت اربعین در متون حدیثی و فقهی. فرهنگ زیارت، ۵ (۱۹-۲۰): ۷۵-۸۴.
- غرسان، مرتضی. (۱۳۹۷). راهپیمایی اربعین، ظرفیت‌ها و آسیب‌ها. قابل دسترس در: <https://hawzah.net/fa/Article/View> - راهپیمایی - اربعین - ظرفیت‌ها و آسیب‌ها - (تاریخ مراجعه: ۱۳۹۷/۸/۱۰).
- فیروزجائیان گلوگاه، علی‌اصغر، یوسفی، ندا و میرمحمدتبار، سیداحمد. (۱۳۹۳). تحلیل کارکردی گردشگری مذهبی در ایران (فراتحلیلی از وضعیت موجود)، مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۳ (۸): ۱۴۳-۱۶۵.
- قاضی طباطبائی، سید محمدعلی. (۱۳۶۸). تحقیق درباره اول اربعین حضرت سیدالشهدا (ع). قم: بنیاد علمی و فرهنگی شهید آیت‌الله قاضی طباطبائی.
- گلی‌زواره، غلامرضا. (۱۳۹۳). اربعین حسینی در آثار و انظار علما. فرهنگ زیارت، ۵ (۱۹-۲۰): ۱۶۹-۱۹۴.
- مافی، عزت‌الله و سقایی، مهدی. (۱۳۸۸). بررسی گردشگری در کلان‌شهرهای مذهبی (مطالعه موردی: کلان‌شهر مشهد). مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای جغرافیا و توسعه پایدار شهرها. شیروان: دانشگاه آزاد اسلامی شیروان.
- محمدی، حمیدرضا، سلیم‌نژاد، ندیمه و احمدی، ابراهیم. (۱۳۹۶). بازتعریفی از ژئوپلیتیک شیعه (با تأکید بر راه‌پیمایی اربعین). جغرافیا (فصلنامه علمی-پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران)، ۱۵ (۵۲): ۱۰۳-۱۲۰.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۶۳). حماسه حسینی. تهران: انتشارات صدرا.
- همایون، محمدهادی. (۱۳۹۱). جهانگردی؛ ارتباطی میان فرهنگی: مطالعه تطبیقی الگوی غربی معاصر و الگوی اسلامی. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی می‌باشد که برخی از مؤلفه‌های آن از نظر مشارکت‌کنندگان مورد مصاحبه عبارت‌اند از: کسب هویت دینی منسجم و مشترک، میل به فرار از کسالت و روزمرگی و تمایل به تجربه جدید، کسب نشاط اجتماعی و تجربه جذابیت‌های سفر به سرزمینی ناآشنا، و پایین بودن هزینه سفر اربعین در قیاس با سایر سفرها. سومین بعد بسترساز سفر زیارتی اربعین که به نسبت دو بعد فوق‌الذکر در نظر مشارکت‌کنندگان این سفر و مصاحبه‌شوندگان اهمیت کمتری داشت و کمتر مورد اشاره قرار گرفت، زمینه‌های سیاسی و ملی بود. در این باره، از نظر آنان، اربعین عاملی برای مشروعیت بخشی به حکومت اسلامی در جهت کسب پرستیژ بین‌المللی، بستری برای قدرت‌نمایی بین‌المللی و مبارزه با تروریسم و تقویت بسترهای صلح‌آمیز دینی-سیاسی برای شیعیان بوده است. نکته قابل تأمل در میان یافته‌های این تحقیق این است که در نظر قاطبه مصاحبه‌شوندگان به عنوان مشارکت‌گر در سفر زیارتی اربعین، اهمیت موضوع در کسب هویت اجتماعی و دینی و همچنین هزینه‌های به نسبت پایین این سفر بوده است که هر دو از عوامل بسیار مهم جذب گردشگران دینی می‌باشد، آنچه کشور عراق در حال حاضر در محقق ساختن آن موفق بوده است. از سوی دیگر یافته‌های این تحقیق نشان داد که سفر زیارتی اربعین توسط مشارکت‌کنندگان ایرانی، دسته‌بندی چهارگانه گردشگری مذهبی مورد نظر نیمینن (۲۰۱۲) را شامل می‌شود و این از پتانسیل‌های بالای این رویداد حکایت دارد.

از نقاط قوت و مزایای این پژوهش، حضور و مشارکت پژوهشگر در پیاده‌روی اربعین همگام و همراه با زائران مورد مطالعه بوده است که سبب گردید در مسیر این راهپیمایی گروه‌های مورد مطالعه به صورت همدلانه و «کنشگرانه در میدان» به ارائه نظرات و رویکردهای خود در مصاحبه‌ها اقدام نمایند.

در تکمیل یافته‌های این پژوهش، انجام تحقیقی جامع در رابطه با پتانسیل‌ها و بسترهای گردشگری دینی با مطالعه موردی سفر اربعین در ایران نیز لازم به نظر می‌رسد تا این سفر زیارتی «مسیر محور» بازخوردهای اجتماعی-اقتصادی درخور خود را در کشور مبدأ نیز نمایان سازد.

پی‌نوشت‌ها

Event ۱

Santiago de Compostela ۲

- Bagiran, D. & Kurgun, H. (2016). A research on social impacts of the Foça Rock Festival: the validity of the Festival Social Impact Attitude Scale. *Current Issues in Tourism*, 19 (9): 930-948. DOI: 10.1080/13683500.2013.800028.
- Cerutti, S. & Piva, E. (2015). Religious Tourism and Event Management: An Opportunity for Local Tourism Development. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 3 (1): 55-65.
- Nassar, M. A., Mostafa, M. M. & Reisinger, Y. (2015). Factors influencing travel to Islamic destinations: an empirical analysis of Kuwaiti nationals. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 9 (1): 36-53.
- Fredline, E. & Faulkner, B. (2000). Host community reactions: a cluster analysis. *Annals of Tourism Research*, 27 (3): 763-784
- Getz, D. (2005). *Event management and event tourism*. New York: Cognizant Communication Corporation.
- Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution and research. *Journal of Tourism Management*, 29 (3): 403-428.
- Hussain, I. (2012). *Impacts Of Cultural Events On Tourism In Finland*. Degree Programme in Tourism. Finland: Centria University of Applied Sciences.
- Jeong, G. H. (1998). Residents Perceptions toward the tourism Impact of the 93 EXPO development on the city of Taejon. *Journal of Tourism Studies*, 18 (1): 153- 173
- Kim, H. J., Gursoy, D. & Lee, S. B. (2006). The Impact of the 2002 World Cup on South Korea: Comparisons of Pre- and Post-Games. *Tourism management*. 27 (1): 86-96
- Kim, S. S. & Petrick, J. F. (2005). Residents' Perceptions on Impacts of the FIFA 2002 World Cup: The Case of Seoul as a Host City. *Tourism Management*, 26 (1): 25-38
- Nieminen, K. (2012). *Religious tourism- a finish perspective*. Degree Programme in Master of Hospitality Management. Finland: HAAGA-HELIA University of Applied Sciences.
- Raj, R., Walters, P. & Rashid, T. (2013). *Event management: principles and practice*. 2nd Edition. London: SAGE Publications.
- Sharpley, R. & Jepson, D. (2011) Rural Tourism: A spiritual experience? *Annals of Tourism Research*, 38 (1): 52-71.
- Zhou, Y. J. (2007). *Government and residents' perceptions towards the Impact of a mega event: the Beijing 2008 Olympic games*. Ph.D. Thesis. Hong Kong Polytechnic University, School of Hotel and Tourism Management.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

بد، مهدیه. (۱۳۹۷). فهم تجربه زیسته زائران در پیاده‌روی اربعین سال ۱۳۹۵ (بسترها و زمینه‌های شکل‌گیری آبرویداد اربعین). باغ نظر، ۱۵ (۶۸) : ۳۹-۴۸.

DOI: DOI: 10.22034/bagh.2019.81656
URL: http://www.bagh-sj.com/article_81656.html

